

Lokalsamfunn

Lokalsamfunnsperspektivet er et av flere perspektiver i kunnskapsgrunnlaget om Framtidas Steinkjerskole, som skal synliggjøre skolen som noe mer enn en skole for elevene og en arbeidsplass for lærere og ansatte.

Lokalsamfunnsperspektivet i kunnskapsgrunnlaget i Framtidas Steinkjerskole er basert på:

- Relevant forskning på skolens plass og betydning for lokalmiljøet.
- Utdrag fra relevante kommunale planer som er relevant lokalsamfunnsperspektivet.
- Opplæringslova § 2-6 Nærskoleprinsippet.
- Konsekvensvurderinger.
- Tidligere høringsprosesser (Steinkjer 2025 og tidligere skolestruktursaker).

I høringsperioden vil følgende gjennomføres før beslutningssak:

- Medvirkningsprosesser med innbyggere og lokalsamfunn/bolyst-grupper, samt dialogmøte med kommunestyret og medvirkningsrådene.
- Høringsrunde og innspill relatert til samfunnsregnskapet.
- Oppsummering av lokalsamfunnsperspektivet i Framtidas Steinkjerskole.

Skolens plass i og betydning for lokalmiljøet

Skolens betydning for lokalmiljøet er en faktor som løftes når skolestruktur, skolekretsgrenser og nedleggelser diskuteres - både på Steinkjer og andre steder. Engasjementet og følelsene som kommer frem i sakene synliggjør skolens plass og betydning for lokalmiljøene og kommunen. Endringer kan utløse konflikt og mistillit mellom innbyggere, bygder og kommuneledelse.

Samfunnsregnskapet skal beskrive både de sosiale, praktiske, sosioøkonomiske og emosjonelle konsekvensene av nedleggesprosesser. Det synliggjør hvordan endringer kan undergrave lokal identitet og tilhørighet, samtidig som de medfører praktiske utfordringer knyttet til lengre reisevei og svekket deltakelse i lokale aktiviteter. Et lokalsamfunnsperspektiv vil derfor synliggjøre skolens plass og betydning for lokalmiljøene, basert på studier og forskningsrapporter på tema, samt belyse konsekvenser prosessen kan ha på individ- og samfunnsnivå i Steinkjer.

Artikkelen «Skolenedleggelser i distriktene: Konflikt og samarbeid» undersøker hvordan endringer i skolestrukturen påvirker lokalsamfunn (Aasland, A., & Sørholt, S., 2017). Mellom 2010 og 2016 ble 294 grunnskoler lagt ned i Norge, flest med under 50 elever. Slike nedleggelser vekker ofte sterke reaksjoner, da skolen har en sentral rolle både som læringsarena og sosial møteplass. Konsekvensene kan være lengre skolevei, lavere lokalt engasjement og opplevelse av tap. Artikkelen fremhever at gode beslutningsprosesser og tillit mellom innbyggere og politikere er avgjørende for å unngå konflikt og fremme samarbeid.

Norsk senter for bygdeforskning har gjennomført en litteraturgjennomgang på skolesentralisering og skolestrukturendringer, da med søkelys på hvilke konsekvenser som synes i lokalsamfunnene. Forskingen som ligger til grunn er blant annet fra Nordlandsforskning (Solstad 2006) og Høgskolen i Volda (Kvalsund 2004), som beskriver *små skoler som viktige sosiale arenaer i mindre bygdesamfunn, som kan skape læringsaktiviteter i lokalbefolkningen og lokal kultur og miljø*. Det har betydning for de politiske målene om *levende bygder og opprettholdelse av levedyktige lokalsamfunn*. (Norsk senter for bygdeforskning, 2015). Rapporten understreker behovet for en mer helhetlig tilnærming til vurderinger av skolestruktur, der skolens betydning for lokalsamfunnet blir tillagt større vekt. Det er viktig å utvikle kunnskapsgrunnlag som ikke bare setter søkelys på økonomi og pedagogikk, men også på skolens rolle i å opprettholde levende og bærekraftige lokalsamfunn.

I boken *Nærmiljøpedagogikk*, redigert av Kristoffer Melheim og utgitt i 2009 av Samlaget, diskuterer forfatteren hvordan skolen kan fungere som en integrert del av lokalsamfunnet og hvordan avstanden til skolen påvirker dens rolle i nærmiljøet. I boken beskrives en nærmiljøskole som: *den skolen hvor flertallet av elevene i bydelen eller bygda går på, samtidig som skolen har en betydning for flere og andre grupper i lokalsamfunnet*. Videre påpekes det at: *Avstanden til skolen kan ha en betydning når det gjelder bruken av skolen og plassen den har i lokalsamfunnet, som noe mer enn en skole for elever og arbeidsplass for lærere*. Disse sitatene understreker betydningen av skolens fysiske nærhet til lokalsamfunnet for å fungere som en sosial og kulturell møteplass. Sosiale aktiviteter i og rundt en skole kan eksempelvis være 17. mai, juletreffest, dugnad/frivillig innsats, idrettslag og fritidsaktiviteter, familiedager og andre samlinger i skolegården. Ofte arrangeres slike sosiale aktiviteter av frivillige foreldregrupper, klassekontakter, FAU eller lokale bolystgrupper.

Rapporten "Enabling Vulnerable Youth in Rural Areas Not in Education, Employment or Training" beskriver skolenedleggelse som en forsterkende faktor for sårbare unge (Villa, M., Andrews, T., & Solstad, K. J., 2021). Rapporten konkluderer med at unge i rurale områder som faller utenfor utdanning, arbeid og opplæring (NEET) står overfor komplekse og sammensatte utfordringer. De geografiske ulikhetene mellom urbane og rurale strøk forsterker sårbarheten blant disse ungdommene. Skolenedleggelse, sentralisering av tjenester og mangel på relevante utdannings- og jobbmuligheter lokalt bidrar til marginalisering. Strukturelle ulikheter øker risikoen for marginalisering. Rurale områder har oftere dårligere tilgang på utdanning og arbeidsmarkedstiltak, noe som gjør det vanskeligere for unge å komme inn i arbeid eller videre utdanning. Skolenedleggelse har langtidseffekter: De bidrar til utflytting og en negativ spiral hvor færre barnefamilier velger å bosette seg i området, noe som igjen forsterker befolkningsnedgang og reduserer tilbudet ytterligere. Selv om det trengs mer omfattende studier for å støtte disse funnene, finnes det klare indikasjoner på at disse faktorene over tid vil påvirke og drive demografiske endringer, og føre til relativt færre barn og unge som innbyggere.

Rapporten *Morgendagens skoler – Rom for læring, lek og utvikling* (SINTEF Fag 108, 2024) viser hvordan skolebygg spiller en nøkkelrolle i lokalmiljøet, langt utover undervisning. Skolen fungerer som en møteplass, sosial arena og samfunnsbygger – spesielt i distriktene, der den ofte er den viktigste fellesarenaen. Flere casestudier (bl.a. Brensholmen og Huseby) viser hvordan skoler styrker nærmiljøet gjennom universell utforming, uteområder for aktivitet, og åpne løsninger som muliggjør bruk utenom skoletid. Dette styrker tilhørighet, inkludering og lokal identitet. Et viktig poeng er

muligheten for flerbruk og sambruk: skolebygg som benyttes til kultur, fritid og tjenester på kveldstid gir bedre ressursutnyttelse og økt bærekraft. Fleksible løsninger gjør det også enklere å tilpasse skolen til endrede elevtall og behov. Arkitektur og utforming har dermed betydning for både læringsmiljø og lokalsamfunn. Rapporten anbefaler at skolestruktur vurderes i lys av skolens helhetlige rolle: som læringsarena, samfunnsressurs og bærekraftig møteplass (Wågø et al., 2024).

Nærskoleprinsippet og konsekvenser av en nedlagt skole

Opplæringslova § 2-6. Kva grunnskole eleven skal gå på.

Elevane har rett til å gå på ein skole i nærmiljøet. Kommunen kan gi forskrift om skolekrinsar. Ved tildeling av skoleplass og fastsetjing av forskrift om skolekrinsar skal kommunen leggje særleg vekt på kva skole som ligg nærast heimen. Kommunen kan også ta omsyn til topografi, trafikktilhøve og kapasiteten på skolane, og at barn i same nabolag skal få gå på same skole. Etter søknad kan eleven takast inn på ein annan skole enn den eleven har rett til å gå på.

Med bakgrunn i nærskoleprinsippet vil nedleggelse av en skole i et lokalmiljø bety at elevene i de fleste tilfeller blir fordelt på flere skoler i nærliggende bygder, fordi nærskoleprinsippet er tydelig på geografisk nærhet. Tilhørighet til bygda/lokalsamfunnet vil derfor kunne utfordres av at innbyggerne får tilhørighet til ulike skolekretser. Dette kan knyttes til eksempelvis tilhørighet til dugnad/frivillig innsats, deltakelse i idrettslag og fritidsaktiviteter, sosiale samlingspunkt som 17.mai og andre naturlige sosiale aktiviteter som tidligere har foregått på skoleområdet i bygda.

Mulige konsekvenser for foresatte/familier

Endring i skolestruktur vil også påvirke beliggenheten på SFO i kommunen. Elever som benytter SFO har ikke rett på skoleskyss hjem fra SFO (kun etter ordinær skoletid), og foresatte kan derfor oppleve en lengre reisevei for å hente på SFO. Dette forsterkes av nye innskrenkninger på åpningstid i SFO, og forventningen om å jobbe fulltid. Distanse og reisevei vil derfor kunne påvirke arbeidstid for familier som har arbeidssted langt unna skole og SFO. Kostnadene for enkelte familier kan øke pga. plassering av bomveier i Steinkjer.

Konsekvensene nye skolekretser vil ha for økt forventning om dugnadsinnsats, fritidsaktiviteter for barna, og deltakelse på sosiale møteplasser, i en ny krets, påvirker også familienes hverdag.

Mulige konsekvenser for barnehager i lokalmiljøene

Endring i skolekretsgrenser og nedlegging av skoler vil kunne påvirke driftsgrunnlaget for barnehagene i Steinkjer, gjennom tilhørighet til skolekretser og større skolekretser. De barnehagene som vil havne i utkanten av en skolekrets/bomvei, som tidligere har soknet til en nærmere skolekrets, vil kunne få utfordringer med at barnehager velges på bakgrunn av ny skolekrets. Særlig gjelder dette små barnehager ute i lokalsamfunnene.

Mulige konsekvenser for attraktivitet, rekruttering og bolyst i Steinkjer

I den fagfelleverderte artikkelen "Rural schools and rural communities in times of centralization and rural–urban migration" (Journal of Rural Studies, 2021) tar forskerne for seg hvordan sentralisering og flytting fra land til by påvirker skoler og lokalsamfunn i distriktene, med søkelys på både utfordringer og muligheter. Hovedpunktene i artikkelen:

- Sentralisering fører ofte til nedleggelse av små skoler, lengre reisevei, og svekket lokal identitet.
- Rural–urban migrasjon bidrar til befolkningsnedgang, som igjen gir færre elever og skoler.
- Skolen er en viktig sosial møteplass i små samfunn, og nedleggelse rammer fellesskapet hardt.
- Mange lokalsamfunn prøver å motvirke dette ved å utvikle alternative skolemodeller og styrke lokal involvering.

Sentralisering i landlige områder kan svekke lokalsamfunn og bør ikke vurderes kun økonomisk. Kommunen bør inkludere lokalbefolkningen og vurdere bærekraftige alternativer for skolestruktur. Skoler i distriktene er mer enn utdanningssteder – de er viktige for å opprettholde levende lokalsamfunn. Å ta hensyn til skolens samfunnsrolle og aktiv lokal deltakelse er nøkkelen til bærekraftige løsninger.

Ifølge kommuneplanens samfunnsdel er visjonen at *Steinkjer skal være en levende småby som vokser og har et godt og variert næringsgrunnlag. Vi skal ha en mangfoldig småby med et aktivt kulturliv, kjøpesentre, nisjebutikker, gründervirksomhet, universitet, innovasjonscampus og flerfoldige kultur- og idrettsarrangement. Bygder i utvikling* betyr at innbyggere, næringsliv og kommunen jobber aktivt i et partnerskap med å skape bolyst og attraktive lokalsamfunn utenfor bysentrum. *Tuftet på ekte saker* viser til fundamentet Steinkjer som samfunn er og ønsker å framstå som: *Ekte, solid og til å stole på*. I tillegg skal Steinkjer kommune være pådriver i norsk landbrukspolitikk for aktiv, mangfoldig og bærekraftig bruksstruktur og produkter, tjenester og opplevelser av god kvalitet basert på jordbruk, skogbruk og besøksnæring.

Steinkjer kommune blir ofte omtalt som *bygdenes by*, og en av landets største jord- og skolebrukskommune med mange store bruk. Kommunen er også en av de største storfe-kommunen i landet, og landbruket er utbredt i bygdene rundt og utkanten av Steinkjer. På gårdene bor det gjerne familier med barn, som har flyttet hjem for å ta over drift og bygningsmasse, og sikre en videreføring av landbruket. Det er også gårdsbruk som enda ikke er overført til neste generasjon, hvor valget om å ta over eller ikke enda ikke er tatt. Engasjementet rundt skolene bør derfor også ses opp mot ønsket om bygder i utvikling, attraktive lokalsamfunn, bo- og blilyst, tilflytting og rekruttering av arbeidskraft, motvirkning av demografiutviklingen og det å ta hele kommunen i bruk.

Gjennom kommuneplanens arealdel har både kommunen og innbyggere påpekt behovet for attraktive boligtomter i hele kommunen og i alle kommunedeler. Attraktive boligtomter bør også ses opp mot behovet for barnehage- og skole, og andre offentlige tjenestetilbud.

Oppsummering av tidligere høringsprosesser (Steinkjer 2025)

Høringsuttalelsene fra innbyggere og aktører i lokalsamfunn viser bred motstand mot skolenedleggelse, da med sterk vekt på nærmiljø, valg om tilbakeflytting, barnas trivsel, helhetlig samfunnsutvikling og tillit til kommunen. Det etterlyses bedre helhetlig, økonomisk og faglig begrunnelse for endringene, og flere foreslår alternativer som styrking av nærskolene, felles ledelse med forbehold, eller investeringer i stedet for nedleggelse. Det uttrykkes bekymring for

sentraliseringens langsiktige konsekvenser for lokalmiljøene, kommunens attraktivitet, rekruttering og oppvekstmiljøet.

Privatpersoner har gitt høringsuttalelser som heller mot bevaring av nærskoler og bygdeliv. Mange uttrykker sterk motstand mot nedlegging av bygdeskoler, med søkelys på trygghet, tilhørighet, dugnadsånd og livskvalitet i nærmiljøene. Nærskolen oppfattes som en bærebjelke i bygdene. Det pekes på uakseptabelt lange reiseveier for barn, som svekker deres trygghet og fritidsdeltakelse. Økt bussing og tap av nærmiljøtilbud ses som negativt for barns helse og trivsel. Flere stiller spørsmål ved innsparingene ved skolenedleggelser og peker på alternative kutt, som administrasjonsutgifter. Det etterlyses bedre beregningsgrunnlag og helhetlig samfunnsøkonomisk vurdering. Enkelte er bekymret for økte sosiale forskjeller og fremhever behov for investeringer i sosiale og helsefremmende tiltak.

Noen peker på utfordringer i små fagmiljøer og manglende undervisningskompetanse. Andre mener mindre skoler gir mer trygghet og nærhet. Flere etterlyser reell medvirkning og faglig begrunnede beslutninger.

Lag og foreninger har gitt høringsuttalelser som synliggjør en frykt for tap av aktivitetstilbud: Idrettslag, korps, 4H og bygdekvinnelag frykter at nedleggelser vil føre til bortfall av lokalt engasjement og rekruttering. Det påpekes at dokumentet fokuserer ensidig på kostnader og ignorerer styrkene ved bygdene. Flere ber kommunen om å se på bygdene som levedyktige samfunn, ikke bare som budsjettposter.

Ansatte og fagorganisasjoner har gitt høringsuttalelser som synliggjør et ønske om forutsigbarhet og faglig grunnlag. Ansatte ønsker langsiktig og forutsigbar prosess med faglig forankring i skolekvalitet og barnas beste. De ytrer skepsis til delt ledelse og sammenslåinger; det påpekes at tilstedeværende rektor er viktig for kvalitet og rekruttering. Flere peker på at større skoler gir bedre fagmiljøer og spesialiserte tjenester. Samtidig advares det mot for store enheter uten tilstrekkelig ledelsesressurser.

Flere organisasjoner, spesielt innen helse, advarer mot at kutt i skolen kan få ringvirkninger også på andre sektorer som helse, barnevern og forebygging. NSF og FO advarer mot ytterligere nedskjæringer i allerede pressede tjenester, og peker på fare for økt sykefravær og redusert tjenestekvalitet.

Næringslivet har gitt høringsuttalelser som blant annet ber kommunen satse på arbeidsplass- og bostedsattraktivitet samtidig. Industriklyngen i Verran (MM Folla Cell, Folla Tech m.fl.) og oppdrettsaktører (SalMar Settefisk) trenger lokal skole og barnehage for å rekruttere 24/7-arbeidskraft. Bedrifter og organisasjoner i InnoCamp-miljøet vil ha tydelige vekstmål før organisatoriske grep tas og kritiserer ensidig sparefokus.

Steinkjer næringssselskap og gårdeierforening understreker at lokalskolene signaliserer satsing i bygdene og at parkering, boliger og studenttilstrømming i sentrum også må løftes. Smart Norway spør om prosjektet handler om vekst eller kostnadskutt.

Betydningen av god involvering og informasjon

Endringer i skolestrukturen, som nedleggelser eller sammenslåinger, har som nevnt vært diskutert eller gjennomført i mange kommuner. Disse prosessene vekker stort lokalt engasjement og kan føre til høyt konfliktnivå, spesielt i berørte lokalsamfunn, noe høringsuttalelsene og prosessene i Steinkjer tidligere også viser. En inkluderende og transparent prosess, hvor alle parter får uttale seg og blir lyttet til, kan dempe konfliktnivået og øke legitimiteten til beslutningene. Det kan også være av verdi å se på kompenserende tiltak i fellesskap med lokalmiljøene, for å opprettholde attraktivitet, bolyst og tilhørighet som får skolen nedlagt.

For eksempel kan en kostnads-nytte-vurdering av nedleggelse versus opprettholdelse av lokale skoler være med på å avdekke både direkte økonomiske konsekvenser for kommunen og de indirekte kostnadene ved svekket lokalsamfunnsengasjement. Data om transportkostnader, endringer i eiendomspriser eller langsiktige samfunnsøkonomiske effekter kan gi en dypere innsikt i de valgte prioriteringene.

Kildeliste (APA 7)

Aasland, A., & Sørholt, S. (2017, 27. mars). Skolenedleggelser i distriktene: Konflikt og samarbeid. Utdanning. <https://fagpressenytt.no/artikkel/skolenedleggelser-i-distriktene-konflikt-og-samarbeid>

Karlsdóttir, A., Cuadrado, A., Gaini, F., Jungsberg, L., & Vestergård, L. O. (2019). Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment, or training (Nordregio Report 2019:8). Nordregio. <https://doi.org/10.30689/R2019:8.1403-2503>

Melheim, K. (Red.). (2009). Nærmiljøpedagogikk. Oslo: Det Norske Samlaget.

Norsk senter for bygdeforskning. (2015). Skolesentralisering og lokalsamfunn: En litteraturstudie. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning. <https://www.bygdeforskning.no/>

Solstad, K. J. (2006). Skolestruktur og lokalsamfunn i Nordland. Bodø: Nordlandsforskning.

Steinkjer kommune. (2021). Kommuneplanens samfunnsdel 2021–2032. https://pub.framsikt.net/plan/steinkjern/plan-komsamf_2021-2032/#/

Lovdata. (1998). Opplæringslova (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/>

Villa, M., Andrews, T., & Solstad, K. J. (2021). Rural schools and rural communities in times of centralization and rural–urban migration. *Journal of Rural Studies*, 88, 441–445. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.09.005>

Wågø, S., Rendahl, K., Ulleberg, H. P., Moscoso, C., Homb, A., & Saur, E. (2024). Morgendagens skoler: Rom for læring, lek og utvikling (SINTEF Fag 108). SINTEF akademisk forlag. <https://www.sintef.no/community>